

Divadelné artefakty v zbierkach SNM – Múzea bábkarských kultúr a hračiek hrad Modrý Kameň

Zuzana Kaličiaková

Abstrakt: SNM – Múzeum bábkarských kultúr a hračiek hrad Modrý Kameň je špecializované múzeum s celoslovenskou pôsobnosťou, ktoré sa zameriava hlavne na mapovanie dejín a súčasnosti bábkového divadla, dejín a vývoja detskej hračky, ale dokumentuje aj dejiny regiónu, v ktorom sa nachádza. Múzeum má vo svojej zbierke najstaršie artefakty, ktoré patria tradičným kočovným bábkárom, ale aj artefakty zo súčasných bábkových divadiel. V príspevku je predstavená celá zbierka bábkarských kultúr a jej prezentácia v múzeu.

Kľúčové slová: tradiční kočovní bábkari – rodinné bábkové divadlá – ochotnícke a spolkové bábkové divadlá – profesionálne bábkové divadlá – súkromné bábkové divadlá – televízne bábkky – zahraničné bábkky.

Theatrical artifacts in the collections of SNM - Museum of puppet cultures and toys castle Modrý Kameň

Abstract: SNM - Museum of puppet cultures and toys castle Modrý Kameň is a specialized museum with nationwide activity. It focuses mainly on the past and current history of puppet theater and the history behind development of toys but it also focuses on documenting the history of a region of which the puppets come from. The museum has in its collection some of the oldest artefacts that belonged to nomadic puppeteers but artefacts from current puppet theaters as well. The article introduces the whole collection of puppeteering cultures and its presentation in the museum.

Key words: traditional nomadic puppeteers - domestic puppet theaters - amateur and guild puppet theaters - professional puppet theaters - private puppet theaters - television puppets - foreign puppets.

1. HISTÓRIA MÚZEA

SNM – Múzeum bábkarských kultúr a hračiek hrad Modrý Kameň sa nachádza na juhu stredného Slovenska v okrese Veľký Krtíš. Múzeum sídli v barokovom kaštieli, na ktorý sa napája stredoveká zrúcanina hradu. Ide o špecializované múzeum s celo-slovenskou pôsobnosťou. Múzeum sa zameriava hlavne na mapovanie dejín a súčasnosti bábkového divadla, dejín a vývoja detskej hračky, ale dokumentuje aj dejiny regiónu, v ktorom sa nachádza.

Začiatky múzea sa spájajú s obcou Dolná Strehová, kde v roku 1964 pri 100. výročí úmrtia dramatika a básnika Imre Madácha vznikla múzejná inštitúcia Múzeum Imre Madácha. Pri reorganizácii štátnej správy v r. 1968 sa vytvoril nový okres Veľký Krtíš a múzeum zmenilo svoje meno na Okresné literárne múzeum vo Veľkom Krtíši so sídlom v Dolnej Strehovej [1].

V roku 1991 sa uvoľnili priestory v barokovom kaštieli na hrade Modrý Kameň. Múzeum sa presťahovalo a vystupuje ďalej ako Vlastivedné múzeum hrad Modrý Kameň. Nakoľko v okolí bolo zriadených niekoľko vlastivedných múzeí, z iniciatívy vtedajšieho riaditeľa múzea Dr. V. Siváčka a miestneho spisovateľa Dr. J. Feketeho, sa zmenila profilácia múzea na bábkarské kultúry a hračky ako jediného na Slovensku [1].

Od roku 1996 múzeum používa názov Múzeum bábkarských kultúr a hračiek hrad Modrý Kameň. Rozhodnutím Ministerstva kultúry SR sa v roku 2002 múzeum začlenilo do Slovenského národného múzea a stalo sa jedným z jeho špecializovaných múzeí. Návštevnosť múzea postupne narastala a v roku 2018 navštívilo múzeum 56 000 návštevníkov [1].

2. BÁBKARSKÁ ZBIERKA

Múzeum vo svojej zbierke uchováva 17 000 kusov zbierkových predmetov, z toho 2552 kusov patrí do zbierky bábkarských kultúr. Múzeum okrem histórie bábkarstva dokumentuje aj jeho súčasnosť, preto má vo svojej zbierke aj artefakty zo súčasných kamenných bábkových divadiel.

2.1 TRADIČNÍ KOČOVNÍ BÁBKARI

Medzi najvzácnejšie predmety patria určite artefakty, ktoré sú spojené s tradičným ľudovým kočovným bábkovým divadlom. Tradiční slovenskí kočovní bábkari hrávali svoje predstavenia s bábkami – marionetami, zväčša na scéne, ktorú si vytvorili v upravenej maringotke. Múzeum vo svojej zbierke uchováva artefakty niekoľkých bábkarských rodov. Komplexný a najcennejší súbor predstavuje pozostalosť po bábkároch Karolovi (1897 - ?) a Jánovi (1922 – 1995) Dubských z Piešťan, tzv. „piešťanskí Dubskí“. Múzeum má vo vlastníctve 65 ich bábok – marionet. Väčšina bábok je vyrobená z dreva a predstavuje klasické postavy, ktoré vo svojich hrách využívali kočovní bábkari, ako sedliakov a sedliačky v krojoch, šľachticné, rytierov, Gašparka a podobne. Okrem tradičných marionet bábkari využívali aj rôzne trikové bábky, tzv. „Kunstfigúry“ – žonglérov, tancujúce bábky (2 - 4 bábky ovlá-

dané pomocou 1 vahadla stvárňujúce tanec), dupáka a iné. Dubskí z Piešťan vlastnili deväť takýchto trikových bábok – tancujúce koleso, žonglér na bicykli, vzduchodŕ, dupák Pišta Paprika, ázijský artista, harmonikár, ruský tanečník, smutný klaun, artista. Kostýmy pre bábky šila väčšinou bábkarova manželka. Okrem kostýmov, ktoré bábky mali na sebe pri kúpe, múzeum tiež získalo ďalších 39 kusov náhradných kostýmov, ktoré vyrobila pani Mária Dubská (nar. 1929). Pri bábkach zvierat bol ako materiál miesto dreva použitý aj tvrdý papier. Po Dubských z Piešťan sa zachovalo deväť takýchto papierových marionet – lev, tiger, žirafa, jeleň, kamzík, srnka, zajac, had a krokodíl. Múzeu sa okrem bábok podarilo získať aj originálnu maringotku, ktorú mali títo bábkarí prerobenú na hraciu scénu. Maringotka bola spolu s bábkami do múzea dovezená v roku 2006. Vzhľadom na jej stav, musela byť odborne ošetrovaná a zakonzervovaná, aby mohla odolávať poveternostným podmienkam. V maringotke boli uložené všetky scénografické prvky, ktoré pri svojich hrách využívali Karol (1897 - ?) a Ján (1922 – 1995) Dubskí. Medzi nimi boli aj štyri bočné sufity a zadný plán od autora Jindřicha Boška (1893 – 1964) z Prahy a veľká opona so slovanským mytologickým námetom „Dívčí války“. Autorom opony je Jan Boška (1854 – 1933), otec Jindřicha Boška. Opona bola dovezená vo výrazne poškodenom stave, preto bola odvezená na reštaurovanie k akademickému maliarovi Jaroslavovi Solárikovi. V tomto roku bola zbierka pozostalosti po Karolovi (1897 - ?) a Jánovi (1922 – 1995) Dubských doplnená kúpou knihy povolení na hranie bábkového divadla – tzv. Meldenebuch. Kniha je cenným historickým dokumentom, pretože zachytáva pohyb tejto bábkarkej rodiny nielen na území Slovenska, ale aj v Zakarpatskej Ukrajine. „Meldenebuch“ rodiny Dubských obsahuje záznamy na 323 stranách od prvého záznamu 2.7.1926 v Drienčanoch až po posledný záznam z Veľkých Bieroviec 19.10.1971.

Obr. 1: Originálna hracia scéna - maringotka rodiny Dubských z Piešťan. Zdroj: archív múzea

Múzeum má vo svojich zbierkach aj marionety ďalších tradičných kočovných rodov. Druhý najväčší súbor predstavuje pozostalosť po Františkovi Dubskom (z vetvy tzv. „košických Dubských“). Bábky po tomto bábkarovi pochádzajú od rôznych rezbárov. Nachádzajú sa medzi nimi klasické marionety, ale aj tzv. Kunstfigúry. Pôvodné drevené marionety prezentujú významnú školu mirotických rezbárov. Mirotická škola je spolok rezbárov, ktorí zhotovovali bábky pre kočovných bábkarov, z ktorých v 19. storočí patrila k najznámejším novopacká dynastia Suchardovcov či práca Mikulaša Sychrovského (Sichrovského) z Mirotic [2]. Okrem bábok múzeum získalo aj originálnu pôvodnú drevenú bábkovú divadelnú scénu stredného typu, pravdepodobne zo začiatku 20. storočia. Divadelná scéna má skladaciu konštrukciu a po jej zložení je v podobe akéhosi kufra, do ktorého bolo možné spratne umiestniť aj početnú skupinu bábok. V tomto kufri, ktorý po rozložení tvoril divadelnú scénu, prenášali bábkarri potrebné bábky a kulisy na predstavenia po mesťach, v ktorých účinkovali. K súboru tiež patria originálne plátenné maľované obojstranné dekorácie a opony v počte 10 kusov, ktoré pochádzajú od maliara Jindřicha Bošku z Prahy.

Obr. 2: Bábky Františka Dubského – postavy z ľudu. Zdroj: archív múzea

Ďalej sú v zbierke zastúpené bábkarské rody Košťálovcov, Anderleovcov, Stražanovcov, Nových a Sajkovcov. Z týchto bábkarských rodín vlastní múzeum iba marionety. V päťdesiatych rokoch minulého storočia vtedajší vládny režim uskutočňoval kvalifikačné skúšky ľudových bábkarov. Viacerým bábkarom bolo zakázané ďalej účinkovať. Postupne sa zákaz rozšíril na všetkých aktívnych ľudových bábkarov a oni sa začali vytrácať z kultúrnej scény [3].

2.2 OCHOTNÍCKE A SPOLKOVÉ BÁBKOVÉ DIVADLÁ

Medzi zbierkové predmety, ktoré mapujú históriu bábkového divadla na Slovensku, môžeme zaradiť aj bábky z ochotníckych a spolkových divadiel. Podľa štatistik v roku 1919 vzniklo na Slovensku pri školách a rôznych spolkoch 11 bábkových divadiel. Po roku 1928 sa ich počet rozrástol až na 156 a v roku 1948 ich už bolo 247. Spolkové bábkové divadlá sa v minulom storočí zakladali po celom Slovensku, poukazujúc najmä na ich výchovný charakter [4, 5, s. 8]. Z tejto oblasti múzeum vlastní bábky z rôznych súborov – Bábkarský súbor Radosť z Bratislavy, Bábkarský súbor Badido z Rimavskej Soboty, bábky zo zaniknutých martinských dielní, ktoré patrili Bábkovému súboru Dimitrovka. Medzi najvzácnejšie predmety z tejto kategórie patria bábky po prof. Miroslavovi Fikarim (1912 – 1982), ktorý dlhé roky viedol bábkarský súbor pri Vyššej škole umeleckého priemyslu v Bratislave. Akademický maliar prof. Miroslav Fikari (1912 – 1982), ktorý pochádzal z Prahy, si svojím pozitívnym prístupom, schopnosťou tvoriť i v jednoduchých podmienkach získal svojich žiakov, z ktorých sú v súčasnosti známe osobnosti nielen na pódii bábkového divadla (E. Tomanová, J. Pogorielová, H. Cigánová, a iní). Taktiež sa zásluhou prof. Miroslava Fikariho (1912 – 1982) na Slovensku rozšírila tieňohra – ako ďalší druh bábkového divadla. Súbor ukončil svoju činnosť v roku 1962 [6].

2.3 RODINNÉ BÁBKOVÉ DIVADLÁ

Históriu, ale aj súčasnosť bábkového divadla dokumentujú aj rodinné bábkové divadlá, ktoré sa vyrábajú od začiatku 20. storočia. Rodinné bábkové divadlá sú fenoménom najmä českých zemí. Na Slovensko začali prenikať obzvlášť v medzi-vojnovom období (1914 – 1939), keď na naše územie prichádza česká inteligencia, ktorá obsadzovala uvoľnené miesta po uhorských úradníkoch [7, s. 14]. Múzeum vlastní niekoľko historických rodinných bábkových divadiel. Najstaršie rodinné bábkové divadlo v zbierkach múzea predstavuje tzv. Alšovo divadlo, ktorého proscénium navrhol známy český výtvarník Rudolf Livora (1884 – 1958) a divadlo bolo vydané v roku 1914. Divadlo dostalo pomenovanie po významnom českom maliarovi Mikolášovi Alešovi (1852 – 1913), ktorý navrhoval aj bábky a divadelné dekorácie. Podobizeň M. Aleša je na proscéniu divadla spolu s výrokom herca J. Wericha „Byly jsme a budem“. Toto rodinné bábkové divadlo spolu so súborom marionet a dekorácií múzeum získalo od známeho tenistu Jána Kodeša v roku 2003.

Aj autormi ďalších rodinných bábkových divadiel, ktoré múzeum má vo svojej zbierke, sú významní českí výtvarníci ako V. Skála (1883 – 1967), A. L. Salač (1900 – 1953), K. Štapfer (1863 – 1930) či K. Vítek (1877 – 1953). Okrem originálov múzeum vlastní aj repliky divadiel podľa návrhu F. Christiána (1871 – 1941) a M. Ďuričkovej (1919 – 2004), ktoré pre múzeum vyrobil Ing. Igor Rymarenko (nar. 1928) – nadšenec bábkového divadla a zberateľ artefaktov rodinného bábkového divadla. Súčasnú rodinnú bábkovú divadlá v múzeu sú od autorov: Vladimír Ragala (1924 – 2008), P&D – Pogorielová & Duša a od firiem Tvar (Lipová), Drevonka (Martin) a magnetické divadielko od firmy Detoa Albrechtice, s.r.o.

Obr. 3: Rodinné bábkové divadlo podľa návrhu R. Livoru. Zdroj: autor

S problematikou rodinných bábkových divadielok súvisia aj dekorácie do týchto divadiel. V Čechách vychádzali viaceré série označované ako Dekorace českých umelců, kde svojimi návrhmi dekorácií prispievali viacerí českí výtvarníci ako napr. K. Štapfer (1863 – 1930), J. Váchal (1884 – 1969), V. Skála (1883 – 1967), M. Alšová – Svobodová (1882 – 1973), J. Procházka (1886 – 1949), F. Prokop (1880 – ?), R. Livora (1884 – 1958), A. L. Salač (1900 – 1953) a iní. Dokopy bolo vydaných 9 sérií českých dekorácií. České dekorácie vznikli podľa vzorov rakúskych a nemeckých, ale boli tlačené na kvalitnejšom papieri, čím sa ich zachovalo oveľa viac, a tiež boli lepšie stvárnené po výtvarníckej stránke [7]. Dekorácie sa predávali ako archy, ktoré si ľudia doma vystrihovali a podlepovali na tvrdú podložku. Pre nás múzejníkov sú cenné nenalepené celistvé originálne archy. Múzeum má vo vlastníctve niekoľko árch zo sérií Dekorace českých umelců, na tvorbe ktorých sa podieľali viacerí autori. Problematiku týchto českých dekorácií podrobne spracoval už vyššie spomínaný Ing. Igor Rymarenko v knihe: *Dekorácie českých umelcov pre bábkové divadlo*, ktorú vydalo SNM – Múzeum bábkarských kultúr a hračiek hrad Modrý Kameň v roku 2009 [7].

Všetky vyššie spomínané rodinné bábkové divadlá sú určené pre marionety. V našich zbierkach máme marionety určené pre rodinné bábkové divadlá od firiem Münzberg, A. Storch syn, J. Preclík – APAS, R. Kadláček a novšie typy marionet od firmy JAS a P&D – Pogorielová - Duša. Medzi najvzácnejšie z týchto bábok určite patria marionety, ktoré boli vyrábané firmou Münzberg a A. Storch syn. Hlavný rozdiel medzi týmito bábkami bol ten, že bábkam od firmy Münzberg sa dali ľahšie meniť hlavič-

ky. Firma Münzberg vyrábala bábkové vo veľkostiach 18, 25, 35 a 50 cm [8, s. 635]. A. Storch syn vyrábali bábkové vo veľkosti 18 a 25 cm [8, s. 865].

2.4 PROFESIONÁLNE BÁBKOVÉ DIVADLÁ

Ako bolo spomínané vyššie, múzeum dokumentuje aj súčasnosť bábkového divadla, a to najmä artefaktmi z inscenácií profesionálnych bábkových divadiel. Kamenné profesionálne divadlá sa vytvárali postupne z ochotníckych bábkových divadiel v päťdesiatych rokoch 20. storočia. Na Slovensku máme momentálne päť profesionálnych bábkových divadiel. Prvé profesionálne bábkové divadlo vzniklo v Žiline v roku 1950. Ďalšie divadlá vznikli v Nitre, Bratislave, Košiciach a v roku 1960 vzniklo posledné divadlo v Banskej Bystrici [5, s. 17 - 29]. Múzeum má vo svojich zbierkach bábkové zo všetkých týchto piatich divadiel. Najlepšiu spoluprácu máme s Bratislavským bábkovým divadlom, ktoré pravidelne do múzea daruje svoje vyradené inscenácie, a to nielen bábkové, ale aj scénografiu. Múzeum uchováva a mapuje ale históriu každého jedného profesionálneho slovenského bábkového divadla. Práve artefakty z týchto divadiel tvoria najrozsiahljšiu časť zbierky múzea. Okrem bábok, scénografie a rekvizít múzeum archivuje aj bulletin, plagáty a iné informačné materiály.

Obr. 4: Báбка z inscenácie Mačkin dom (1963, Bábkové divadlo v Košiciach).
Zdroj: M. Hodási

2.5 SÚKROMNÉ BÁBKOVÉ DIVADLÁ

V súčasnosti sa na Slovensku čoraz viac objavujú aj súkromné bábkové divadlá. Múzeum najviac spolupracuje s divadlom Teátro Neline. V zbierke múzea sa od súkromných bábkových spoločností nachádzajú bábkky Tomáša Plazského (nar. 1946) a jeho Divadla v kufri a momentálne máme zapožičanú inscenáciu Orfeus od Teátro Neline (s možnosťou budúcej akvizície). Prednedávnom sa múzeu podarilo zakúpiť celé scény aj s bábkami z inscenácií Rabbi Löw und der Golem, Familie Zipfelchen a Familie Zipfelchen und der Wassermann od súkromného drážďanského bábkara Olafa Bernstengela (nar. 1952). Inscenácie boli kupované ako slovaciká, nakoľko sa na ich výrobe podieľali významní slovenskí bábkari a výtvarníci – Jana Pogorieľová – Dušová (nar. 1938) a Anton Duša (1933 – 2016).

Obr. 5: Detail z inscenácie Rabbi Löw und der Golem od bábkara Olafa Bernstengela.
Zdroj: Z. Kaličiaková

2.6 TELEVÍZNE BÁBKY

Bábkky sa postupom času dostali z divadiel aj do televízie. Vznikali rôzne animované bábkové filmy alebo bábkky účinkovali v rôznych televíznych reláciách. Aj túto oblasť sa naše múzeum rozhodlo dokumentovať a do zbierky nám pribudli bábkky z animovaných bábkových filmov ako napr. Zlatá panna zo zlatého vajca (1988), Nazdravíčko! (2005), Cigánske rozprávky (1988) a iné. Múzeum má vo vlastníctve aj bábkky z animovaných bábkových filmov Vladimíra Pikalíka (1928 – 2000), ktorý stál pri zrode slovenského animovaného bábkového filmu. V múzeu je umiestnená aj obľúbená postava Drobčeka z relácie Ma-tel-ko. Počas natáčania relácie bolo vyrobených až 18 verzií Drobčeka. V múzeu je verzia Drobčeka vyrobená v roku 1976.

2.7 ZAHRANIČNÉ BÁBKY

Osobitným obohatením zbierky múzea v Modrom Kameni sú zahraničné bábk. Múzeum prijalo darom od veľvyslanectiev Indonézskej a Indickej republiky niekoľko kusov bábok. Pre Indonéziu sú typické spodové bábk – wayangy [9]. Múzeum vlastní bábk wayang kulit (tieňová spodová bábk vyrobená z byvolej kože), wayang kelitik (tieňová spodová bábk vyrobená z dreva) a wayang golek (trojrozmerná spodová bábk vyrobená z dreva). Kým v Indonézii sa objavujú hlavne bábk wayangy, v Indii je väčšia rozmanitosť používaných bábok. Je to dané aj tým, že India je tvorená viacerými historickými oblasťami, ktorá každá mala svoj osobitný vývoj [10]. V našom múzeu máme bábk z Radžastanskej oblasti Indie. Ide o päť marionet. Ďalšia krajina, od ktorej múzeum dostalo darom bábk, bolo Rusko, ktoré múzeu darovalo tri maňušky v typických ruských kostýmoch. Svoje bábk darovali do múzea aj zahraničné bábkové divadlá. Týmto činom múzeum získalo bábk z divadiel v Maďarsku, Poľsku a v Nórsku. Dve svoje bábk darovala múzeu aj Mexičanka Anna Maria Büdy Rocha. Okrem vyššie spomenutých krajín môžete v múzeu vidieť aj bábk z Česka a z Grécka.

Obr. 6: Indonézska bábk wayang kulit. Zdroj: Z. Kaličiaková

3. BÁBKARSKÁ EXPOZÍCIA

Expozíciu SNM – Múzea bábkarských kultúra a hračiek hrad Modrý Kameň tvoria dve hlavné časti a to expozícia hračiek a expozícia bábok. Okrem týchto dvoch expozícií je v múzeu ešte historická expozícia, ktorá návštevníkom približuje vývoj hradu a jeho majiteľov.

V múzeu v Modrom Kameni je návštevníkovi postupne predstavený vývoj bábkového divadla na Slovensku. V prvej miestnosti sa návštevníci oboznamujú s rodinnými bábkovými divadlami, ktoré tvoria akýsi prechod medzi hračkami a bábkami. Následne sú návštevníci informovaní o živote a práci tradičných kočovných bábkarov, ktorí pôsobili na území Slovenska. Postupne ďalej sa dozvedajú aj o práci spolkových a ochotníckych bábkových súboroch a o súkromných bábkových divadlách. Medzi návštevníkmi sú populárne miestnosti, kde sú prezentované zahraničné bábkové a luminiscenčné divadlo. Luminiscenčné divadlo predstavuje špecifický druh čierneho divadla, kde je využívané UV svetlo a špeciálne farby, ktoré pod vplyvom tohto svetla svietia.

V posledných častiach bábkarskej expozície sú prezentované všetky slovenské profesionálne bábkové divadlá. V súčasnosti je tu prezentované Bratislavské bábkové divadlo s inscenáciami Luskáčik a Zlatovláska, Bábkové divadlo v Košiciach s inscenáciou Zlatý vábnik, Bábkové divadlo na Rázcestí v Banskej Bystrici s inscenáciami Kaimovo dobrodružstvo a V každom lese je nosorožec, byvol a hroch, Bábkové divadlo Žilina s inscenáciou Obrazy z dejín ríše Veľkomoravskej a Staré divadlo Karola Spišáka v Nitre s inscenáciou Palculienka. Medzi slovenskými profesionálnymi bábkovými divadlami sú vystavené aj dve bábkové, ktoré boli použité v činohre Slovenského národného divadla. Ide konkrétne o bábkovú inscenáciu Faust a bábkovú inscenáciu Metoda z inscenácie Mojmir II. alebo Súmrak ríše. Prehliadka bábkarskej expozície končí v miestnosti venovanej animovanému bábkovému filmu a televíznym bábkovým reláciám. V týchto miestach sa návštevníci stretnú so známymi postavami z detských televíznych relácií ako sú Drobček z relácie Matelko, Kuko (relácia od Kuka do Kuka), Raťafák Plachta (relácia Slniečko), Gombík, Gombička a Zajkovia Abecedajkovia (relácia Gombík, Gombička, Gombíkovo).

4. BIBLIOGRAFICKÉ ODKAZY

- [1] Múzeum bábkarských kultúr a hračiek – Poslanie a história múzea [online; cit. 2019-09-20]. Dostupné na internete: <<https://www.snm.sk/?muzeum-babkarskych-kultur-a-hraciek-historia-muzea>>
- [2] MRIŠOVÁ, J. Historické bábkové divadlo Dubských v zbierke SNM – MBKH, hrad Modrý Kameň. In *Múzeum*. 2012, roč. 58, č. 2, s. 12 – 13.
- [3] HAMAR, J. *Ludové bábkové divadlo a bábkár Anton Anderle*. Bratislava: Slovenské centrum pre tradičnú kultúru, 2008, ISBN 978-80-970098-0-9, s. 38.

- [4] PREDMERSKÝ, V. *Dejiny bábkového divadla na Slovensku do roku 1950*. Praha: Akademie múzických umění, 1985, s. 29.
- [5] PREDMERSKÝ, V. *Slovenské bábkové divadlo. Vývinové etapy profesionálneho bábkarstva 1945 – 1971*. Bratislava: Národné divadelné centrum, 1998.
- [6] BLECH, R. et al. *Encyklopédia dramatických umení Slovenska I A – L*. Bratislava: VEDA, 1989, ISBN 80-224-0000-9, s. 45, 365.
- [7] RYMARENKO, I. *Dekorácie českých umelcov pre bábkové divadlo*. Modrý Kameň: SNM – Múzeum bábkarských kultúr a hračiek, 2009, ISBN 978-80-8060-239-0.
- [8] KNÍŽÁK, M. *Encyklopedie výtvarníků loutkového divadla v českých zemích a na Slovensku od vystopovatelné minulosti do roku 1950. M - Z*. Hradec Králové: RNDr. František Skopec, CSc.- NUCLEUS HK®, 2005, ISBN 80-86225-88-7.
- [9] KALIČIAKOVÁ, Z. Indonézske divadelné bábkы v zbierkach SNM – Múzea bábkarských kultúr a hračiek, hrad Modrý Kameň. In *Múzeum*. 2018, roč. 64, č. 1, s. 17 – 19.
- [10] World Encyclopedia of Puppetry Arts – India [online; cit. 2019-09-20]. <<https://wepa.unima.org/en/india/>>

Mgr. Zuzana Kaličiaková
SNM – Múzeum bábkarských kultúr a hračiek hrad Modrý Kameň
Zámocká 1, 992 01 Modrý Kameň
zuzana.kaliciakova@snm.sk

